

Pszicholingvisztika
A dadogás hatása a gyermek beszédfolyamatára
(esettanulmány)

Nyelv- és beszédfejlesztő csoport

Szolnok

2010

Erdei Tünde

A pszicholingvisztika egy, a múlt század közepén létrejött, köztes tudományág. A nyelvészet és a pszichológia közös kérdéseire keresi a választ. Számára a nyelv és a beszéd, mint önálló pszichológiai probléma jelenik meg. Vizsgálja a nyelvet, „ amely az emberi viselkedés sajátos formája, amelyben a szokásokon alapuló, egymással összefüggő jelrendszer használata történik”. Érdekli az agy is, mivel az agyműködés produktuma a beszéd. Ezt így definiálja: „Az agy a szervezet azon rész, amely a kommunikáció célját szolgálja, képes az információk felfogására, tárolására, és ezen információk megválaszolására”. A nyelvlélektan feladat az, hogy a nyelvhasználás eseteit, folyamatait elemezze, kutassa.

A tudományág fejlődése során kirajzolódtak azok a területek, amelyek a nyelvvel, a pszichológiával, és más velük érintkező tudományokkal kapcsolatos. Ezek a következők: A beszédprodukción, a beszéd észlelésén és a beszédmegértésén, az anyanyelv-elsajátításán, a beszédzavarokon, nyelvi zavarokon, az írott nyelv elsajátításán, az olvasáson.

Óvodapedagógusi pályám során sok beszédzavaros a beszédfejlődésben elmaradt gyermekkel találkoztam. Az utóbbi időben különösen megnőtt a számuk. A ritkán előforduló esetek mellett, mint az organikus eredetű beszédzavar, egyre nagyobb számban találkozom a környezeti tényezők okozta beszédzavarral, megkésett beszédfejlődéssel, a beszédprodukción zavarával. Mindez a lakókörzet és az óvoda spontán szegregációjával magyarázható. 10 éve dolgozom ebben az óvodában. Az ide járó gyermekek a körzetben lévő családi házakból és a lakókörzethez tartozó roma-telepről érkeznek. A városrész egykor egy jól működő ipartelep volt. A gazdasági, társadalmi változások miatt a lakónegyed elszegényedett, a városrész leszakadt a gazdasági, társadalmi, infrastrukturális, kulturális fejlődésben. A szűkös anyagiak, a rossz lakás körülmények, a sok gyerek, a beszűkült élettér, a szülők iskolázatlansága, a sajátos kultúra- és nyelvhasználat nagyban befolyásolja a gyerekek fejlődését, így a beszédfejlődésüket is.

A csoportomba járó 26 gyermek közül kb. 80% megkésett beszédfejlődésű vagy beszédhibás. Választásom a 6 éves Norbira esett. Iskolás gyermekeink révén a családdal már a kisfiú óvodába lépése előtt is találkoztam, így több háttérinformációval rendelkezem a gyermek beszédzavarának okairól. Norbi az egyik legsúlyosabb beszédhibával küzd, a dadogással.

A dadogás a verbális kommunikáció zavara. Elsődlegesen a beszédritmust érinti. A beszéd összerendezettségének görcsössége. A légzés, a hangadás, és a folyamatos beszéd gátoltsága. Vagyis felborul a normál beszédhez szükséges mozgások koordinációja, amelyet görcsszerű jelenségek kísérnek. A pszicholingvisztika számára az a fontos, hogy a dadogó ember beszédfolyamataira milyen hatással van a zavar.

Norbi esetében a kialakulás okai többértűek. A család életkörülményei sokban hasonlítanak a fentebb említettekéhez. Saját tulajdonú 1 szoba komfortos kertes házban laknak. Norbi 1 éves volt mikor ide költöztek. A szülők anyagi gondokkal küzdenek. Az apa munkanélküli, az anya

közhasznú munkát végez. A szülők iskolai végzettsége 8 általános. A kisfiú az apa második házasságából született legkisebb gyermek. Két nővére sok gondot okozott a szülőknek.

Viselkedésükkel életvitelükkel, megbontották a családi harmóniát. A fiatalabbik, akihez Norbi nagyon ragaszkodott, rendszeres iskolakerülése miatt kollégiumba került. Az idősebbik 15 évesen gyermeket szült. A baba gondozása, a lányanya szülővé nevelése az édesanya feladata lett. Az anya kimerült, ingerült volt mindig. Türelmetlenné vált a saját fiával szemben is. Az unokával kapcsolatos teendők miatt kevesebb figyelem jutott Norbira. Visszahúzódó csendes, az anya elmondása szerint, magába zárkózott magának való gyerek lett. Nyugodt, csendes létével, játékával nem zavart senkit, de ő sem engedett magához mindenkit. Különös képen nem a közben cseperedő unokát. Ez a fajta harag, féltékenység a mai napig tart.

A dadogást kiváltó okok közül első helyre tehető az idegrendszer szorongás következtében felboruló egyensúlya. Esetünkben a feldolgozatlan elhagyatottság érzéséről beszélhetünk, mint lelki traumáról. Az apa első házasságából született unoka viszont nagy hatással volt rá. A szülők határozott állítása, hogy a fiuk tőle tanulta a „hebegést”. Ugyanis ő is dadog kicsi kora óta. Amikor Norbinál is jelentkezett ez a beszédhiba megriktították a találkozásokat, majd teljesen megszüntették a személyes kapcsolattartást, bár Norbi dadogása ezután sem szűnt meg. A dadogást kiváltó okok között tartják számon az utánezást. Mivel a kisgyermek beszédfejlődésében meghatározó szerepe van a környezet beszédpéldájának, ha a családban dadogóval találkozik a kisgyermek, azt utánozhatja. De kizárólag csak ezt oknak tekinteni nem lehet. A dadogás egyik leggyakoribb oka az öröklött hajlam, valamint az ezt manifesztáló környezeti hatás.

A beszédfejlődés, a nyelv elsajátítás egy meghatározott szakaszában (általában a gyermek 1,5-3 éves korában) beszélünk az élettani dadogásról. Ekkor a beszédigény és a beszédszervek artikulációs ügyessége között eltérés mutatkozik. A gyermeki szókeresésekből, vagy helyes artikulációs próbálkozásokból fakadó ismétléseket a szülők elkezdik kijavítani, korrigálni. Ez a figyelmeztetés az erre hajlamos gyerekekben gátlást, beszédbizonytalanságot, legrosszabb esetben beszédfélelmet vált ki, melynek következtében véglegesedhet a dadogás.

Norbi esetében is ezt tapasztaltam. A szülők a fiú kicsi korában, az élettani dadogás időszakában, megijedtek. „Nehogy ő is olyan legyen, mint az unokám.”- vallotta be az apa. Így elkezdték javíthatni, amivel csak még jobban tudatosították a gyerekekben, hogy dadog, más, mint a többi. Olyan beszédssorongást váltottak ki nála, amely a múlandó élettani dadogást valódi problémává alakította. Ez rányomta bélyegét a gyerek egész személyiségére. A családi problémák sem segítették pozitívan személyiségfejlődését. Magányos, visszahúzódó lett.

5 évesen került óvodába. Többször próbáltuk a szülőket meggyőzni arról, hogy írassák be fiukat 3,4 évesen, sikertelenül. Féltésből? Nem derült ki. Tudni kell azonban azt, hogy a kisfiú jobb hüvelykujja rendellenesen működik.

helyettesített.

De még mindig csak két személyes kapcsolatban volt kommunikatív. Nem szeretett a figyelem középpontjában lenni, beszélni élményeiről. Ilyenkor zavarba jött. A csoportos beszélgetések alkalmával ő sosem jelezte, hogy szeretné elmondani a véleményét. Ritkán, ha próbálkoztam, elutasította a lehetőséget. Két kezét maga elé emelve elutasítóan rázta azokat, teste hátradőlt vagy hátralépett, arcát elöntötte a pír, fejét tagadóan rázta, közben egész arca eltorzult a félelemtől. Nem is erőltettem tovább. Félő volt azonban, hogy a dadogás 4. fázisába süllyed ez a kisfiú, a logofóbia rabja lesz. Bár megvan az igénye a társas kapcsolatokra, verbális és emocionális megnyilvánulásainak nehézsége miatt úgy érzi ő képtelen erre. A csoport kitalált tagja lehet. Más módon kellett a szorongását feloldani, a csoport elfogadott tagjává tenni.

Játékidőben úgy szerveztem, hogy rajtam keresztül megismerhesse a társakat (társas és memóriajáték, építkezés) és ők is megláthassák benne a pozitív tulajdonságokat (segítőképzés, jólelkű, állatszerető). Lassan-lassan kapcsolatot teremtett társaival. A játéktémák lelkesítették, a vállalt szerepek oldották feszültségét. S bár ilyenkor, ebben a felfokozott lelki állapotban, a dadogása hol erősödött, hol csökkent, mégsem zavarta ez, mert a fogadóközeg megértő, türelmes, elfogadó volt vele. Egy állandó játszócsoport, amelynek aktív tagja Norbi is, kizárta őt magányos peremhelyzetéből. Elfogadva önmagát, tisztelve másokat, a csoport teljes értékű tagja lett. Társaival egyezkedik, alkudozik, megbeszéli ötleteiket. Ha atrocitás éri hozzám fordul, segítséget kér a probléma megoldásában. Ebben a felfokozott érzelmi állapotban beszéde nehezen érthető, mert a görcsös hangképzés, az első szótagok ismétlése, rendezetlenné teszi mondatait. Ilyenkor a nyaka megfeszül, szeméi lecsukódnak vagy félrenéz, a kezeivel ide oda hadonászik, a teste pedig erőteljesen előre dől. Ezek a mozgások akarattól független izommozgások, úgynevezett együttmozgások.

Az óvodai élet során számtalan olyan tevékenység, lehetőség van, amely a dadogó gyermek számára a folyamatos beszéd élményét adja. Az éneklés, mondókázás ritmusossága, a dallamra koncentráció, a produkció létrehozásához szükséges szabályos mély levegővétel elősegíti ezt. De ugyanilyen hatást érhetünk el a verssel, amely a ritmusával, a kész szöveggel könnyíti a beszédet. A csoport életében fontos helyet tölt be a bábjáték. Norbi rendszeres látogatója a bábsaroknak. Kihhasználva a paraván és a kesztyűbáb varázsát, megváltozik. Ilyenkor kilép önmagából, másik „én”-be bújik bele. Beszéde, éneke, verselése folyamatos, ritmusos. A báb karakteréhez igazítja beszédtempóját, hangszínét, hanglejtését. Csoport szokás, hogy a délelőtt lezárásaként beszélgetőkört tartunk. Örömmre Norbi mostanában ezeken aktívan vesz részt. Válaszol a kérdéseimre, sőt néha ő jelzi, hogy mondandója van. S bár a dadogás miatt nehézkes a beszéde, őt ez már nem annyira zavarja. Van, hogy felfokozott érzelmi állapotában felpattan és a fülembe súgja az oly fontos közlendőjét.

A tünetek csökkenése nagymértékben biztosítható, mégis vannak napok amikor jelentős visszaesés tapasztalható. Esős nyájkás időben, vagy fáradt állapotban a dadogás erősödik, ha a másik csoport nagyhangú társaságát fogadjuk teljesen visszahúzódóvá, szótlanná válik.

Természetesen az, hogy Norbival idáig jutottunk nem csak az én érdemem. A logopédus, a fejlesztőpedagógus, a konduktor segítő munkája, az óvoda dolgozóinak türelme elfogadása, a szülők dadogáshoz való hozzáállásának későbbi változása mind hozzájárult a javuláshoz. Norbi szeptemberben iskolát kezd. Képességei ismeretei alkalmassá teszik őt arra, hogy helyt álljon ebben az új környezetben. Ha ott is ilyen elfogadó, bátorító közeg fogadja, és továbbra is megkapja a szakemberek segítségét, akkor beszédhibája nem fog súlyosbodni. Ahogyan az összefüggő beszéde és a beszédtechnikai készsége folyamatosan javul, úgy szűnik meg a dadogása.

Felhasznált irodalom:

Pszicholingvisztika-Gósy Mária, 1999, Corvina

Gyakori beszédhibák a gyermekkorban-Montágh Imre, Montághné Riener Nelli, Vinczéné Bíró Etelka, 1990, Tankönyvkiadó

Nyelvi képességek, fogalomkinccs, megértés-Büky Béla, Egyed András, Pléh Csaba, 1984, Tankönyvkiadó

Beszéd és kommunikáció az óvodás és kisiskolás korban-Sugárné Kádár Júlia, 1985, Akadémia Kiadó

Dadogás I.-Mérei Vera, Vinczéné Bíró Etelka, 1988, Tankönyvkiadó